

Міністерство культури і туризму У к р а ї н и
Державний методичний центр навчальних
закладів культури і мистецтв України

М Е Т О Д И К А

Р О Б О Т И З О Р К Е С Т Р О М

ПРОГРАМА

Для музичних училищ зі спеціальності
№5.020205

“Музичне мистецтво “ спеціалізації
“Оркестрові духові та ударні інструменти”.

К и ї в – 2006

Укладач – А.П. ЖУЛЬЄВ,
викладач Запорізького державного музичного
училища ім. П.І.Майбороди.

Обсяг курсу – 74 години
Групових занять – 40 годин
Самостійної роботи – 34 години

Рецензенти:

С.Г. Горвий, кандидат мистецтвознавства,
професор Донецької державної музичної
академії ім. С.С. Прокоф'єва,
С.О. Воронкін, А.І. Давиденко, викладачі
Одеського училища мистецтв і культури
ім. К.Ф.Данькевича

Відповідальний за випуск
Л.В.Московченко

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет «Методика роботи з оркестром» у музичному училищі є обов'язковим для професійної підготовки студентів, які отримують додаткову кваліфікацію «Керівник оркестру».

Основне завдання предмета – оволодіння студентом необхідними знаннями організаційно-творчої роботи з оркестром, спираючись на теоретичні і практичні досягнення кращих музикантів світу, диригентів-симфоністів, провідних викладачів, фахівців духового жанру та інших.

Основна мета предмета – теоретична підготовка студента до самостійної роботи в якості керівника оркестру. Навчити студента методам настроювання, розігрування оркестру, професійно і цікаво проводити репетиції, методам роботи над оркестровим ансамблем та концертної діяльності.

Предмет «Методика роботи з оркестром» тісно пов'язаний з предметом «Практика роботи з оркестром», який є його практичним продовженням, тому бажано, щоб ці предмети викладав один викладач.

Предмет базується на глибокому знанні широкого кола предметів: «Педагогіка і психологія», «Аналіз виконавських стилів», «Методика навчання гри на інструменті»; музично-теоретичних дисциплін: «Теорія музики», «Сольфеджіо», «Гармонія», «Світова музична література», «Українська музична література», «Аналіз музичних творів», а також диригентських дисциплін: «Диригування», «Читання партитур», «Інструментознавство», «Інструментування» та інше.

Студент обов'язково повинен мати диригентсько-вольові якості, добрі зовнішні фізичні дані, інтелектуальні і творчі здібності.

У даній програмі подається приблизний тематичний план, завдання самостійної роботи студентів, питання колоквіуму до державного екзамену з диригування, список рекомендованої літератури до кожної з тем програми.

У програмі в дужках подано №, за яким позначено те чи інше видання зі списку рекомендованої літератури, та сторінки з даної теми.

Приблизний тематичний план

Обсяг - 74 год.

Самостійна робота студента - 34 год.

Групові заняття - 40 год.

№	Шостий семестр Назва теми	Години
1	Значення духової музики	1
2	Методичні посібники. Репертуар	1
3	Організаційна робота	1
4	Структура оркестру. Оркестрант	1
5	Розташування виконавців	1
6	План роботи оркестру. План репетиції	1
7	Три основні етапи роботи диригента	2
8	Диригентський аналіз	2
9	Репетиція	2
10	Настроювання та розігрування оркестру	1
11	Штрихи. Атака звука. Артикуляція	1
12	Динаміка	2
13	Оркестровий ансамбль	2
14	Акомпанемент	2
15	Концерт	2
16	Робота з оркестром-початківцем	4
17	Ударні та інші інструменти	2
18	Деякі прийоми джазової музики	6
19	Видатні диригенти. Конкурси.	4
20	Контрольне заняття	2

ЗМІСТ ПРЕДМЕТА ТЕМА 1 ЗНАЧЕННЯ ДУХОВОЇ МУЗИКИ

Значення духової музики серед інших жанрів та видів музичного мистецтва. Роль духових оркестрів у пропаганді та розвитку музичної культури.

Духова музика – найбільш масовий, демократичний вид музичного мистецтва з академічних жанрів, який пропагує кращі твори світу, різноманітні за стилем, жанром, змістом, характером та музичною формою. Духова музика також сприяє національному духовному відродженню України, її музичної спадщини, яка є невід’ємною складовою частиною кращих набутків світу.

Фестивалі, конкурси, гастролі, плац-концерти, паради, дефіле. Прикладна та концертна діяльність – це нові можливості для розвитку жанру духової музики. Кращі духові оркестри світу та України. Всесвітня Асоціація духових оркестрів і ансамблів (WASBE).

Керівник оркестру – це фахівець, який обов’язково повинен мати певну **професійну музичну освіту**.

Диригент – це керівник оркестру, ансамблю, соліст-виконавець, який має **вищу диригентську освіту** (5, ст. 206, 216).

Роль керівника (диригента) духового оркестру. Керівник (диригент) оркестру – організатор, вихователь, педагог, просвітник, адміністратор (31, ст.17). Диригентсько-вольові якості: воля, енергія, ініціатива, наполегливість, швидкість реакції, темперамент, витримка, самоконтроль, кмітливість. Педагогічні та психологічні аспекти у роботі диригента з колективом.

Диригент як соліст-виконавець (31, ст. 210). Стрімкий та могутній розквіт світової симфонічної культури зробив диригента однією з центральних фігур у музичному мистецтві (7, ст. 9-23). Виконавська техніка та майстерність диригента. Диригент – посередник між композитором і слухачами.

Самостійна робота студента: вивчити тему «Диригент оркестру» (5, ст. 206, 216; 36, ст. 4-15).

ТЕМА 2 МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ. РЕПЕРТУАР

Методична література з питань роботи з оркестром, диригування, техніки та психології диригування, виконавського

мистецтва диригента, інтерпретації (31, ст. 50-62), самостійної роботи диригента (30, ст. 70-81; 31, ст. 62-75), репетиційної роботи та з питань специфіки професії (31, ст. 5-17).

Аналіз шкіл, хрестоматій та наглядних посібників для духового оркестру (2; 3; 20).

Принципи формування репертуару. Значення добору і формування репертуару з урахуванням можливостей колективу. Прикладний, навчальний та концертний репертуар. Основа репертуару – це твори, різні за стилем, жанром, характером: твори композиторів-класиків (Й.Бах, Й.Гайдн, В.Моцарт, Л.Бетховен, Ф.Шуберт та інші), сучасних композиторів, українських авторів, як переклади, так і оригінальні твори для духового оркестру. Народна музика в обробках, аранжуваннях. Естрадні та джазові твори (13, ст.195; 20, ст.149; 29,ст.155).

Твори для проведення культурно-масових заходів, їх місце в репертуарі оркестру. Так званий «постійний репертуар» і репертуар до конкурсу, фестивалю, концертних виступів. Твори з оркестрового акомпанементу. Оригінальні твори для духового оркестру українських авторів.

Самостійна робота: ознайомитися із школами, хрестоматіями для духового оркестру (2; 3; 20).

ТЕМА 3 ОРГАНІЗАЦІЙНА РОБОТА

Комплектування оркестру по кількості виконавців і інструментів. Склади змішаного духового оркестру: малий, середній та великий. Кількість виконавців в оркестрі по інструментах. Формування оркестрових груп: дерев'яної, саксофонів, характерної, ударних та основної групи.

Вимоги до приміщення, де проводяться репетиції: свіже повітря, освітлення, простір, акустика, вішалки для інструментів або стелажі. Інструменти, футляри, чохли, ноти, пульти, наочні посібники, бібліотека, фортепіано (бажано), звукова апаратура, шафа, стінна дошка з нотним станом, стільці, пюпітри, підставки, розклад та інше. Придбання нових інструментів та ремонт існуючих.

Ведення документації (журнал, план роботи на рік або півріччя). Обов'язкове індивідуальне та групове навчання кожного виконавця (оркестранта).

Самостійна робота студента: вивчити тему "Утворення оркестрових груп" (30, ст. 46- 47, 57-60).

ТЕМА 4 СТРУКТУРА ОРКЕСТРУ. ОРКЕСТРАНТ

Структура оркестру (за прикладом професійних оркестрів): керівник (диригент) оркестру, оркестранти, концертмейстери, художня рада, інспектор, бібліотекар, костюмер та інші. Творча дисципліна в оркестрі. Зовнішній вигляд музикантів. Вимоги до оркестранту з боку керівника оркестру та безперечне їх виконання (29, ст. 130-137).

Виховання оркестрового музиканта. Відповідальне відношення до занять в оркестрі, виховання навичок оркестрово-ансамблевої гри. Взаємозв'язок оркестрового класу з класами зі спеціальності – вивчення оркестрових партій згідно програми зі спеціальності. Здача оркестрових партій виконавцями. (17,ст.57-73; 29, ст.176 -178; 35, ст.126-137).

Самостійна робота студента: вивчити тему "Дисципліна оркестранта" (29, ст. 136, 137).

ТЕМА 5 РОЗТАШУВАННЯ ВИКОНАВЦІВ

Розташування виконавців оркестру в закритому приміщенні.

Акустичні можливості залу (реверберація). Кількісний та якісний склад оркестру. Інструменти з невеликою звучністю розташовуються на першому плані, а з більш міцним звучанням - подалі. Бажано групу ударних інструментів розташувати позаду, в центрі. Розташування «розкритою книгою», «ярусами», на підставках.

Розташування виконавців оркестру на повітрі.

Особливості розташування на відкритій естраді, плацу, в поході. В поході більш звучні інструменти – труби, корнети розташовують попереду, ударні інструменти – в центрі. Необхідність кожному оркестранту бачити диригента. В поході для цього використовується тамбурмажор. *Розташування виконавців в оркестрі залежить від професійного смаку та досвіду диригента (13, ст.173-178; 30, ст. 83-86).* Тамбурмажорський жезл та його використання при диригуванні великим оркестром (36, ст. 138-153).

Самостійна робота студента: вивчити тему "Тамбурмажорський жезл та його призначення" (36, ст. 138-153).

ТЕМА 6

ПЛАН РОБОТИ ОРКЕСТРУ. ПЛАН РЕПЕТИЦІЇ

Особливості складання плану роботи оркестру. План на рік або півріччя складається з урахуванням можливостей оркестру.

Система оркестрово-ансамблевої підготовки. Вивчення творів класичного, сучасного та національного напрямків. Навчально – методичний, концертний та прикладний (церемоніальний) матеріал. Використання творів з солістами. Виступи в концертах, заходах, фестивалях, оглядах, конкурсах, марш-парадах, семінарах, плац-концертах, звітних концертах.

Приблизний план роботи оркестру (дивись тему №16).

Приблизний план репетиції:

1. Організаційний момент (перевірка присутності оркестрантів).
2. Настроювання оркестру (5-10 хвилин).
3. Гра гама Сі-бемоль мажор (5 хвилин).
4. Васильєв С., Зирянов Я. (2), випуск 2. Гра вправи №2.
5. Виконання п'єс. Ю.Розас - Вальс "Над хвилями". Конкретні технічні завдання: акомпанемент стакато, тенор I та баритон –легато, динаміка. В цифрі 3 темп швидше.
А. Полонський - "Квітухий травень". Соло тромбона на фоні чіткого акомпанементу в цифрі 1, зміна ритму в цифрі 3.
6. Підсумок репетиції. Завдання додому: робота над системою розігрування та вивчення партій. Оголошення оцінок за роботу.

Самостійна робота студента: скласти план роботи оркестру на півріччя, план репетиції (21, ст. 176-180).

ТЕМА 7

ТРИ ОСНОВНІ ЕТАПИ РОБОТИ КЕРІВНИКА

1-й етап - **підготовка до репетиції**: детальне вивчення диригентом партитури. Підготовка нотного матеріалу: партитури, оркестрових партій. Указати в партіях автора, автора перекладу, інструментування, обробки, аранжування. Коректування оркестрових партій: уточнення цифр, динамічних та темпових позначень (бажано мати надруковані партії). Перевірити якість інструментування, аранжування твору, якщо це переклад, то звірити з оригіналом.

2-й етап - **робота з оркестром**. Головне завдання - виявлення художнього рівня твору в його реальному звучанні. Ретельність та вимогливість до його виконання (28, ст.94-95,146). Володіння ясною

диригентською технікою. Стисле словесне пояснення, сольфеджування, практичний показ на інструменті, прослуховування аудіо, відеозаписів (15, ст.61-62; 22,ст.319-334; 29, ст. 146-155).

3-й етап – **концертний виступ** це підсумок всієї творчої роботи диригента та кожного музиканта оркестру. Диригент та колектив стають рівними сторонами виконавчого процесу, від якого залежить досягнення високого художнього результату.

Автор – диригент – оркестр – слухач (12, ст. 159).

Самостійна робота студента: вивчити тему: "Етапи репетиційної роботи" (36, ст.92-100).

ТЕМА 8

ДИРИГЕНТСЬКИЙ АНАЛІЗ

Виконавський аналіз диригента: історія створення твору, відомості про автора, епоху, стиль, жанр. Форма, побудова музичної мови твору (фрази, речення, періоди та інше). Принципи формоутворення: періодичні 4+4, 8+8, 3+3 та неперіодичні структури: підсумовування 2+2+4 або дроблення 4+2+2 (22, ст. 319-321). Квадратність, неквадратність (4+3, 4+5) та ін. Фактура, тональність, гармонія, мелодія, ритм, темп, динаміка, оркестровка, вступ голосів, груп, солістів. Поліфонія, контрапункти, супровід та ін.

Термінологія, метрономічні позначення. Кульмінації та їх різновиди. Штрихи, артикуляція, фразування та дихання.

Бачити - чути партитуру. Аналіз партитури: вступ окремих голосів (*solo*), груп та *tutti*. Знання природи та можливостей інструментів. Художній образ твору. Тракткування твору – інтерпретація. Мануальна техніка диригента, чіткі ауфтакти. Прослуховування записів кращих виконавців.

Диригентська аплікатура (39, ст. 3-10). Вибір тактових схем. Співвідношення між лічильною долею і метром:

- 1) лічильна доля дорівнює метричній долі (рівнозначна),
 - 2) лічильна доля дорівнює частині метричної долі (дроблення),
 - 3) лічильна доля дорівнює кільком метричним долям (сумарна).
- Проблеми такту і пульсу.

Метр мішаний та змінний. Поліметрія та поліритмія. Тактова схема та виразність виконання (12, ст.41-78).

Самостійна робота студента: зробити анотації до 2-х творів, які вивчаються на уроках з диригування.

РЕПЕТИЦІЯ

Оволодіння методикою репетиційної роботи з оркестром. Чотири етапи репетиційної роботи: **ознайомлення** оркестрового колективу з твором, **вивчення** музикантами оркестрових партій, **групові заняття**, **оркестрова репетиція**.

План репетиції. Заняття: індивідуальні, групові, оркестрові (індивідуальні та групові заняття можуть проводити концертмейстери). Диригентська техніка та її пояснення виконавцям.

Прецизія жестів (від французького *precision* – точність, ясність, виразність) – диригування без надуманих, зайвих жестів (9, ст. 49).

Мова диригента, тактовність, витриманість, висока вимогливість, як норма спілкування з музикантами. Показ на інструменті, сольфеджування та використання технічних засобів. Відвідування з оркестрантами репетицій, концертів професійних колективів та виконавців.

Основні методи роботи над твором:

- 1) програвання (ознайомлення),
- 2) робота над деталями,
- 3) охоплення твору в цілому,
- 4) художній образ.

Ш.Мюнш: “*Ти будеш диригувати добре, якщо кожен оркестрант відчув, що ти диригуєш для нього*”.

Гра оркестру без диригента на останніх репетиціях, яка сприяє творчій активності, згуртованості ансамблю (29, ст. 140, 152).

Стрій як по горизонталі, так і по вертикалі. Дисципліна, настроювання, початок репетиції, якість і засіб економії часу (29, ст. 130-178). Кожен оркестрант повинен відмінно грати свою партію та чути кожну групу і весь оркестр (11, ст. 143-159; 22, ст. 319-334; 31, ст. 12-14).

Репетиційні орієнтири в роботі над твором: букви та цифри, додаткові букви та цифри (13, ст. 178-186). Робота з солістом. Робота над оркестровим ансамблем. Вихід на авансцену або підняття в оркестрі солістів і груп, як елемент додаткової виразності.

Самостійна робота студента: вивчити та зробити конспект на тему “Репетиція” (22, ст. 319-334).

ТЕМА 10

НАСТРОЮВАННЯ ТА РОЗІГРУВАННЯ ОРКЕСТРУ

Настроювання по звуку Сі-бемоль першої октави: гобой 1 – гобої (якщо вони в оркестрі є, то з них починати настроювання),

флейта 1 – флейти, кларнет 1 – кларнети, корнет 1 – корнети, труба 1 – труби, валторна 1 – валторни і так всі групи, а потім весь оркестр. Інші методи настроювання (3; 19, ст. 80-83).

Система розігрування оркестру. Гра гами сі-бемоль мажор всім оркестром обов’язково з ударними інструментами: розмір $\frac{4}{4}$,

всі інструменти грають цілими *в темпі Moderato* на *piano*, тарілки та великий барабан – четвертними, а малий барабан – восьмими.

Гра гами в штрихах: маркато, деташе, легато, стакато в різних ритмах і темпах.

Особливості інтонування мелодичного мінору:

Підвищені VI та VII ступінь як уверх, так і донизу), тому що є багато творів з таким ладом – Й.С. Бах, А.Вівальді, Е.Гріг – Вальс a-moll та ін. (10, ст. 13)

В систему розігрування оркестру входять вправи, етюди або невеликі п’єси, уривки з творів. Наприклад: Й.С.Бах – Маленька прелюдія №5 (ре мінор); Й.С.Бах -Двоголосна інвенція (ре мінор); В.А.Моцарт – Менует з симфонії №39 та інше. Гра в унісон, потім гармонічне і поліфонічне інтонування. Це обов’язковий комплекс для розігрування оркестру на кожній репетиції.

ТЕМА 11

Ш Т Р И Х И

Штрихи як засоби музичної виразності. Атака звука: тверда, м’яка, допоміжна – подвійна, потрійна атака (тріолі, секстолі). Штрихи твердої атаки: деташе, маркато, мартеле, стакато, стакатіссімо. Штрихи м’якої атаки: нон легато, портато, портаменто. Штрихи легато, легатіссімо не зв’язані з атакою, окрім першого звука.

Артикуляція (35, ст. 63-64). Залежність артикуляції від стилю, жанру, характеру твору, темпу, регістру, інструмента та ін. Вплив штрихів та артикуляції на якість оркестрового ансамблю.

Особливості маркато: в концертному залі, де гарна акустика, треба замість штриха **деташе виконувати штрих маркато**, в залежності від стилю, характеру твору, тому що в залах з гарною акустикою штрих деташе дає гудіння.

Співати на інструменті навіть в швидких темпах, як гарний співак. Є.Светланов: «Кращий з оркестрів – той, що співає» (7ст.26).

Деякі прийоми гри: *con sordino, pavillons en l’air, glissando, portamento, frullato* та інші (19, ст. 63-70; 35, ст. 48-64).

Самостійна робота: зробити список основних штрихів та прийомів гри з роз’ясненням (19, ст. 68-70).

ТЕМА 12 ДИНАМІКА

Три види динаміки гучності: 1) стійка, 2) що поступово змінюється, 3) що раптово змінюється: *sub p* (*piano subito*), *sub f* (*forte subito*), акценти (*sfz*, *sf*).

Динамічні градації. Динамічна рівновага голосів по всій оркестровій вертикалі. Методичні рекомендації, що стосуються зміни динаміки – збереження інтонації, темпу, тембру. Особливість димінундо як нижчої точки динаміки порівняно з кульмінацією. Ганс фон Бюлов: *"Крешендо означає піано, димінундо означає форте"* (13, ст. 148-153; 127-131). Виразність динаміки в духовому оркестрі (30, ст. 155-174).

Особливості нюансів динаміки гучності в духовому оркестрі у перекладах симфонічних, фортепіанних та інших творів: *f* замінюється на *mf*, *mf* – на *mp*, *mp* – на *p* тощо (5, ст. 136, 360; 13, ст. 127). Stereo звучання всіх голосів оркестру, врахування сили звука труб, корнетів та інших інструментів.

Динаміка та музичні стилі: бароко – Дж.Фрескобальді, Ж.Б.Люлі (контрастна); класичний період – Й.Гайдн і В.Моцарта (поступова), Л.Бетховена (контрастна та поступова); в ХІХ-ХХІ століттях (полідинаміка).

Проблеми динаміки гучності в навчальних оркестрах (13, ст. 152).

Самостійна робота студента: вивчити тему "Динаміка та музичні стилі" (13, ст. 127-131).

ТЕМА 13 ОРКЕСТРОВИЙ АНСАМБЛЬ

Основні завдання оркестрово-ансамблевої роботи.

Інтонаційна настройка оркестру. Ритмічна, темпова і агогічна узгодженість в групах і в оркестрі в цілому. Методи досягнення постійної, контрастної та полідинаміки. Взаємозв'язок темпу і динаміки: швидкий чи повільний темп не повинен змінювати гучність динаміки, якщо нема на це вказівки автора.

Правильна і своєчасна зміна дихання у відповідності до побудови фраз. Виховання слухового самоконтролю у виконавців.

Зміст поняття "оркестровий ансамбль". Основні ознаки виконавського ансамблю:

- 1) інтонаційний ансамбль,
- 2) ритмічний ансамбль,
- 3) динамічний ансамбль,

- 4) однотайність та одноманітність виконання атаки звука, штрихів, артикуляції, тембру,
- 5) темп та динаміка,
- 6) мелодія і супровід.

Індивідуальна кваліфікація музикантів. Систематичність занять виконавців. Обов'язковий комплекс щоденних вправ: розігрування, виконання гам, мелодичне та гармонічне інтонування.

Використання технічних засобів контролю (аудіо, відео).

Розподіл уваги керівника під час репетиції за ансамблем:

- а) інтонація, ритм, б) динаміка, штрихи, атака та артикуляція, тембр,
- в) головний голос і підголоски, г) мелодія та бас (3, ст. 5, 6; 30, ст. 139-181).

Динамічні співвідношення між елементами музичної фактури, інструментами, групами. Наприклад, **корнети в духовому оркестрі треба частіше використовувати з сурдиною**, тому що вони виконують функцію таку, як **скрипки** у симфонічному оркестрі, та для того, щоб вони **відрізнялись від групи труб**.

Самостійна робота студента: вивчити тему "Оркестровий ансамбль" (3, ст. 5, 6; 30, ст. 139-181).

ТЕМА 14 АКОМПАНеМЕНТ

Два значення поняття "акомпанемент":

1. Акомпанемент у творах гомофонно-гармонічного складу.
2. Акомпанемент солісту чи ансамблю солістів, тобто оркестровий акомпанемент.

1. Акомпанемент у творах гомофонно-гармонічного складу. Група акомпануючих інструментів в духовому оркестрі - валторни, (альти, тенори 2-3, якщо вони використовуються), баси, які водночас є нижнім голосом цілого оркестру та ударні інструменти. Іноді функцію акомпанементу, за задумкою автора, виконують інші інструменти та групи інструментів (кларнети, тромбони, корнети та інші).

Типи акомпанементу: акордова фактура, гармонічна, мелодична, ритмічна фігурація, педаль, органний пункт та інші.

2. Оркестровий акомпанемент, тобто акомпанемент солісту (солістам). Особливості роботи диригента та оркестрантів над оркестровим акомпанементом.

Робота з солістом над твором перед репетицією з оркестром. Вироблення єдиної інтерпретації. Досконале знання партитури, партії соліста. Особливості диригування каденції та речитативу,

”звучащі” та “лічильні” жести. Виразність оркестрового акомпанементу (12, ст.110-114; 13, ст. 197-201; 15, ст 97-104; 30, ст. 232-242).

Самостійна робота студента : вивчити тему ”Оркестровий акомпанемент” (13, ст. 197-201; 30, стр.232-242).

ТЕМА 15 КОНЦЕРТ

Види і форми концертних виступів: звітний, тематичний, зведений, ювілейний, авторський, святковий, концерт-лекція, конкурс та ін. Програми, афіші, реклама, оформлення сцени, налагодження освітлювальної та звукової апаратури. режисура концерту та ін.

Значення генеральної репетиції. Концерту обов’язково передусє генеральна репетиція, яку бажано провести в тому приміщенні, де відбудеться концерт.

Принципи роботи з оркестром під час генеральної репетиції: робота над складними розділами творів, темповими переходами, зміною розмірів. Виконання програми з початку до кінця з мінімальними зупинками. Хронометраж кожного твору та всього виступу. Керівник повинен витримувати регламент репетиції і зберегти фізичні та творчі сили колективу (22, ст. 333-334).

Розташування оркестру на сцені. Єдиний святковий одяг, творча та загальна поведінка виконавців. Не повинно бути ні жодного зайвого звуку, тому що це «розстроює» оркестр і є неповагою до слухача. Тримання та підняття інструментів. Аудіо, відеозапис репетиції та концертного виступу.

Підготовка ведення концерту: ведучий концерту, вступне слово. Перевірка, налагодження, розташування мікрофонів. Вихід солістів з урахуванням сценічних умов, акустики.

Концерт – форма реалізації інтерпретації. Концерт – підсумок етапів попередньої праці: першого (самостійного), коли диригент працює з “уявним” оркестром, і другого (репетиційного) - співтворчості диригента з реальним колективом музикантів. На третьому, заключному етапі, найбільш відповідальному, керівник та оркестр виступають в органічній творчій єдності.

Концерт – справжній творчий іспит, в процесі якого проходять перевірку диригент (керівник), солісти та весь оркестр.

Диригування з партитурою або диригування напам’ять залежить від власного бажання диригента чи від характеру твору. Ф.Вейнгартнер: «Користується диригент партитурою або ні, це

винятково його справи і не повинно нікого стосуватися» (5, ст. 176-177; 13, ст. 186-187; 31, ст. 75-105). Аналіз виступу, аудіо, відеозапису, преси, відгуків фахівців та слухачів.

Самостійна робота студента: вивчити тему “Концерт - форма реалізації інтерпретації” (31, ст. 90-103).

ТЕМА 16 РОБОТА З ОРКЕСТРОМ - ПОЧАТКІВЦЕМ

Організаційна робота з дитячим духовим оркестром музичних шкіл, шкіл мистецтв та ін. Форми, методи та психологічні особливості роботи з дитячими творчими колективами.

Підбір кандидатів та вибір музичних інструментів. Комплектація по групам всього складу духового оркестру. Індивідуальна, ансамблева підготовка, оркестрові заняття. Обов’язковий комплекс репетиційної роботи з оркестром-початківцем: настроювання оркестру 5-10 хвилин, гра гами, етюдів, вправ 10-15 хв. (дивись тему 10). Робота над художнім репертуаром.

Постава оркестранта. Сидіти треба на половині стільця, не спиратися на спинку, не закладати ногу за ногу (33, ст.10). Правильне тримання інструмента.

Утворення оркестрових груп. Група мелодичних голосів, група акомпануючих інструментів (36, ст. 94-98). Оркестрова дисципліна (36, ст. 90-92). Формування дитячого репертуару (36, ст. 67-72). Читання з листа. Виступи оркестру перед слухачами.

Організація занять для вивчення теорії музики та сольфеджіо. Організація та методика індивідуального навчання.

Приблизний план роботи з оркестром на рік

1-й рік навчання

1. Робота над поставою, диханням, атакою звука, інтонацією, посадкою виконавця в оркестрі.
2. Оволодіння тривалостями звуків (“Курс навчання гри в духовому оркестрі” Є.Васильєва, Я.Зирянова, випуск 1).
3. Гра гами Сі-бемоль мажор в штрихах (маркато, легато, деташе, стакато).
4. Вивчити 4-6 п’єс, наприклад: “Їхав козак за Дунай”, “Реве та стогне Дніпр широкий”, “Думи, мої”, “Подольночка”, “ За городом качки пливуть”, Козацький марш з к/ф «Вогнем і мечем» (обробка А.Жульєва), П.Чайковський – п’єси з «Дитячого альбому» та інші.

2-й рік навчання:

1. Систематична робота над інтонацією, ритмом, динамікою, штрихами. Гама Сі-бемоль мажор у штрихах різними ритмами. Ладогармонічні вправи.

2. С. Васильєв, Я. Зирянов – “Курс навчання гри в духовому оркестрі” випуск 2 (вправи 3, 5, 7, 8).

3. М. Вербицький – Гімн України.

4. М. Глінка – “Гуде вітер вельми в полі”.

5. Українська народна пісня «Ой на горі».

6. К. М. Вебер – Хор мисливців з опери “Чарівний стрілець”.

7. Гопак, Козачок, М. Леонтович «Щедрик» (“Українські народні пісні та танці” для духового оркестру. - Київ, 1963).

8. В. Шаїнський – «Улыбка» з м/ф «Крихітка Енот».

9. Е. Гріг – «Рідна пісня».

10. Виступи в концертах, участь у заходах.

Література з теми: **2; 4; 13**, ст. 173-186; **23; 25; 33**.

Самостійна робота студента: скласти приблизний план роботи на півріччя для дитячого оркестру (2-й рік навчання).

ТЕМА 17

УДАРНІ ТА ІНШІ ІНСТРУМЕНТИ

Значення групи ударних інструментів у духовому оркестрі. Ударна група – це не солісти, і їхнє першочергове завдання **тримати, поєднувати ритм усього оркестру**.

«Якщо твір виконано у нерівномірному темпі, то провина лежить перш за все на ударникові» (6, ст. 47, 51). Методи усунення неритмічної гри: гра різними ритмічними малюнками, гра з метрономом, аналіз технічних засобів контролю (аудіо, відео).

Малий барабан, тарілки та великий барабан є обов’язковими для духового оркестру. Використання бубна надає український національний колорит. **Аплікатура ударних інструментів.**

При розіграванні оркестру (гра гама) на репетиції ударна група обов’язково повинна грати ритм, тобто також розіграватися.

На відміну від репетиційної роботи литаври, тарілки та великий барабан грають на концерті тільки **стоячи**.

Ударна установка та перкусія необхідна при виконанні естрадної, джазової музики.

Для розширення тембрових можливостей сучасного духового оркестру використовуються різні інструменти (сопілка, фортепіано, синтезатор, бас-гітара, контрабас та інші).

Самостійна робота студента: вивчити тему «Функції ударних інструментів» (13, ст. 122-125; 6, ст. 47-51, 63-64).

ТЕМА 18

ДЕЯКІ ПРИЙОМИ ЕСТРАДНОЇ ТА ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ

Духові оркестри часто виконують естрадні та джазові твори, тому керівникові (диригенту) необхідно знати специфіку естрадної та джазової музики. Джаз характеризується специфічним звуковидобуванням, фразуванням, використанням своєрідних ритмів, особливістю гармонії, принципами імпровізації, виконавських прийомів та інше. Склади джазових ансамблів, оркестрів (біг-банд).

Різні стилі та напрямки джазу.

Витоки джазу: робочі пісні, балада, спірічуелс, блюз.

Регтайм, бугі-вугі (37, ст. 10-15). Новоорлеанський джаз, диксиленд та період свінгу. Склад свінгового оркестру (37, ст. 50-55). Бі-боп, кул, хард-боп, прогресив, джаз-рок та інші (37, ст. 212-217; 38, ст. 96-104).

Джазова гармонія, типи акордів, літерні та цифрові позначення джазових акордів.

Традиційна форма класичного блюзу – 12 тактів (Т - 4 такти, S – 2 т., Т – 2 т., D – 2 т., Т – 2 т.). Блюзові ноти (blue notes) – знижені III і VII ступені у мажорному звукоряді. Особливості виконання свінгу, блюзу, синкопування (34, ст. 13-16). Оф біт – акценти на другій та четвертій долях (6, ст. 10). Специфічні ефекти: шейк, гліссандо, фліп (6, ст. 20-27). Бекграунд, джем сешн, евергрін, корус, стандарт (6, ст. 113 – 119).

Особливості джазового ритму, штрихів, артикуляції та фразування (6, ст. 5-17). Лади (міксолідійський, лідійський, дорійський, фрігійський, локрійський (34, ст. 39-42). Альтерація ступенів ладу та акордів (38, ст. 36-37). Аранжування та імпровізація (5, ст. 261-262; 6; 20, ст. 149-173; 26, ст. 6). Блукаючий бас, рифф (6 ст. 114 - 118).

Вплив джазу на творчість К. Дебюссі, М. Равеля, І. Стравінського, Д. Мійо, Д. Гершвіна та інших.

Самостійна робота студента: написати конспект на тему «Особливості свінгу» (6, ст. 10-18, 118).

ТЕМА 19

ВИДАТНІ ДИРИГЕНТИ. КОНКУРСИ

Видатні диригенти минулого та сучасності:

І. Кванц, Г. Берліоз, Р. Вагнер, Ф. Ліст, Ф. Вейнгартнер, Б. Вальтер,

Г.Бюлов, А. Нікіш, Ш.Мюнш, В. Фуртвенглер, Е.Направник, М.Голованов, Л. Стоковський, Л. Гінзбург, А. Тосканіні (32, ст. 53), Г. Караян, Л. Бернстайн, К. Кондрашин, Є. Мравінський, К.Іванов, Н. Рахлін, Г.Рождественський, Є.Светланов, С. Сондецькіс, В.Федосеев та інші.

Українські диригенти: М. Малько, М. Колесса, В.Тольба, С. Турчак, Ю.Луців, В.Гнедаш, І.Симович, Р. Кофман, В. Кожухар, Ф.Глуценко, І.Юзук, А. Власенко, Є. Дущенко, В.Сіренко та інші.

Перший Національний конкурс ім.С.Турчака (Київ) 1994 року: Рашид Нігматулін та Вікторія Жадько (перше місце), Віктор Плоськіна (друге), Алла Кульбаба (третє).

Другий Національний конкурс диригентів ім.С.Турчака 1998року: Віктор Плоськіна – I премія, Наталія Пономарчук - II премія, Юрій Голота - III премія.

Перший Всесоюзний конкурс диригентів 1938 року: Ім.- Євген Мравінський, 2м.- Натан Рахлін та Олександр Мелік-Пашаєв.

Другий Всесоюзний конкурс диригентів 1966 року: Ім.- Юрій Темірканов, 2м.- Максим Шостакович.

Третій Всесоюзний конкурс диригентів 1971 року: Ім.-Олександр Лазарєв, 2 м.- Вольдемар Нельсон.

Міжнародні конкурси диригентів. У Безансоні (Франція) в 1951р., у Римі (Італія) в 1968р. (Ім.- Юрій Сімонов). Римський конкурс академії «Санта-Чечилія» 1971р. Конкурс ім. Герберта фон Караяна (Німеччина) 1971р.(Ім.- Вахтанг Жорданія). Міжнародний конкурс диригентів «Вахтанг Жорданія» у Харкові з 2000р.

Конкурси, фестивалі духової музики (Рівне) та естрадних ансамблів, оркестрів (Кривий Ріг, Донецьк).

Самостійна робота студента: вивчити тему "Сучасні диригенти та конкурси диригентів" (7, ст. 23-40).

ТЕМА 20 КОНТРОЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ

Кожен студент за семестр повинен вивчити всі теми, виконати завдання самостійної роботи згідно з даною програмою. В кінці 6-го семестру викладач проводить *контрольне заняття*. На контрольному занятті з «Методики роботи з оркестром» студент повинен теоретично відповісти на питання з усіх тем, або дати письмові відповіді на тести, складені викладачем.

Складовою частиною державного екзамену з диригування є робота з оркестром над невеликим твором, або твором, інструментованим випускником (15-20 хвилин) та колоквіум з підготовлених питань.

ПИТАННЯ КОЛОКВІУМУ до державного екзамену з диригування

1. Значення духової музики.
2. Репертуар духових оркестрів.
3. Організаційна робота з оркестром.
4. Структура духового оркестру.
5. Розташування виконавців оркестру.
6. План репетиції.
7. Диригентський аналіз.
8. Три основні етапи роботи керівника оркестру.
9. Репетиція. Заняття індивідуальні, групові, оркестрові.
10. Настроювання та розігрування духового оркестру.
11. Динаміка.
12. Оркестровий ансамбль.
13. Акомпанемент.
14. Концерт.

Програма «Методика роботи з оркестром» затверджена рішенням предметно-циклової комісії духового відділення ЗДМУ ім. П.І.Майбороди
Протокол №7 від 07.02.2006 р.

Література

1. Базилевич В. Методические рекомендации по работе дирижера над художественным произведением с духовым оркестром. Одесса, 1985.
2. Васильев С., Зирянов Я. Курс навчання гри в духовому оркестрі. Випуск 1-12.-К., 1976 -1978.
3. Волков В., Диев Б., Лысенко И. Школа оркестрового исполнительства. М., 1975.
4. Гертович Р. Оркестр в ДМШ: вопросы организации и руководства. "Вопросы музыкальной педагогики", вып.7, М., 1986.
5. Гинзбург Л.(сост.) Дирижерское искусство. -М., 1975.
6. Горват І.,Вассерберг І. Основи джазової інтерпретації. -К., 1980.
7. Грум-Гржимайло Т. Об искусстве дирижера. -М., 1973.
8. Ержемский Г. Психология дирижирования. -М., 1988.
9. Иванов-Радкевич А. О воспитании дирижера. -М., 1973.

10. Калужская Т. Сольфеджио для 6-го класса ДМШ. -М., 1988.
11. Канерштейн М. Вопросы дирижирования. -М., 1972.
12. Канерштейн М.(упорядн.). Питання диригентської майстерності. К., 1980.
13. Кан Э. Элементы дирижирования. -М., 1972.
14. Колесса М. Основы техники диригування. -К., 1973.
15. Кондрашин К. Мир дирижера. -Л., 1976.
16. Кофман Р. Виховання диригента: психологічні особливості. К.,1986.
17. Луб. В. Методика обучения в самодеятельности трубачей и корнетистов. - М., 1982.
18. Маталаев Л. Основы дирижерской техники. - М., 1986.
19. Методика обучения игре на духовых инструментах. Выпуск 4 -М., 1976.
20. Михайлов Н., Аксенов Е., Халилов В., Суровцев С., Браславский Д. Школа игры для духового оркестра. - М., 1989.
21. Мусин И. О воспитании дирижера. -М., 1987.
22. Мусин И. Техника дирижирования. - Л., 1967.
23. Нежинский О. Детский духовой оркестр. -М., 1989.
24. Оркестровый класс. Программа Мин. культ. СССР для музучилищ по специальности "Духовые и ударные инструменты". - М., 1987.
25. Плахотский В. Занятия с начинающим духовым оркестром. - М., 1965.
26. Работа с духовым оркестром. Мин. культ. СССР. -М., 1970.
27. Ражников В. Кирилл Кондрашин. -М., 1989.
28. Робинсон П. Караян. -М., 1981.
29. Сондецкис С. Из опыта работы со школьным оркестром. Сб. «Музыкальное воспитание в СССР». Выпуск 2. -М., 1985.
30. Свечков Д. Духовой оркестр. -М., 1977.
31. Сидельников Л. Симфоническое исполнительство. - М., 1991.
32. Тарасов Л.(составитель). Искусство Артуро Тосканини. - Л., 1974.
33. Юцевич Е. Шкільний духовий оркестр. - К., 1971.
34. Бриль И. Практический курс джазовой импровизации. - М., 1979.
35. Федотов А. Методика обучения игре на духовых инструментах - М., 1975.
36. Терлецький М. Методика роботи з духовим оркестром. – Рівне, 2000.
37. Симоненко В. Мелодии джаза - К.1972.
38. Чугунов Ю. Гармония в джазе -М. 1980.
39. Рождественський Г. Диригентська аплікатура. - Л., 1974.